

САМООРГАНІЗАЦІЯ СУДДІВСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

SELF-ORGANIZATION OF THE JUDICIARY AS THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL FORM ENSURING THE UNITY OF THE JUDICIARY

Пустовойт Т.В.,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Маріупольського державного університету*

Статтю присвячено теоретичному аналізу інституту самоорганізації суддівського співтовариства. У роботі детально аналізуються міжнародні стандарти із цього питання, багаторічний досвід зарубіжних країн щодо організації судової влади, який створив фундамент для розробки цілісного погляду міжнародних вимог на статус суддів. Розкрито конституційно-правове регулювання цього інституту в національному законодавстві, оскільки зі вступом до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання щодо вдосконалення механізмів організації судової влади та здійснення правосуддя. Визначається важливість обрання суддів органом, незалежним від уряду й адміністративних органів, одним із ключових завдань якого має стати організація самостійної судової влади, що забезпечить процес формування суддівського корпусу. Головним об'єктом дослідження виступила Вища кваліфікаційна комісія суддів України, порядок її організації та компетенція, а також розуміння її правової природи. Стаття містить також думку Венеціанської комісії щодо існування в Україні двох окремих атестаційно-дисциплінарних органів, діяльність яких спрямовується на визначення рівня підготовленості професійних суддів, вирішення питання про їх дисциплінарну відповідальність. Водночас звернено увагу на відмінність від попередніх законодавчих регулювань організації та діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, мінімізацію контролю за цим органом із боку законодавчої та виконавчої гілок влади, незалежність судової влади від неправомірного політичного тиску під час вирішення принципів питань, а також залучення до цього інституту представників громадськості та інших гілок публічної влади. Крім того, розкрито поняття системи кваліфікаційних комісій як постійно діючих кваліфікаційних і дисциплінарних органів не лише щодо суддів, а й щодо інших працівників юстиції на чолі з Вищою радою юстиції, що забезпечить самоорганізацію суддівського співтовариства як одну з конституційно-правових форм єдності судової влади.

Ключові слова: судова влада, правосуддя, кваліфікаційна комісія, рада суддів.

Статья посвящена теоретическому анализу института самоорганизации судейского сообщества. В работе детально анализируются международные стандарты по данному вопросу, многолетний опыт зарубежных стран относительно организации судебной власти, который создал фундамент для разработки целостного взгляда международных требований на статус судей. Также раскрыто конституционно-правовое регулирование этого института в национальном законодательстве, поскольку со вступлением в Совет Европы Украина взяла на себя обязательства по усовершенствованию механизмов организации судебной власти и осуществлению правосудия. Определяется важность избрания судей органом, независимым от власти и административных органов, одним из ключевых заданий которого должна стать организация самостоятельной судебной власти, что обеспечит процесс формирования судейского корпуса. Главным объектом исследования выступила Высшая квалификационная комиссия судей Украины, порядок ее организации и компетенция, а также понимание ее правовой природы. Статья содержит также мнение Венецианской комиссии о существовании в Украине двух отдельных аттестационно-дисциплинарных органов, деятельность которых направлена на определение уровня подготовки профессиональных судей, решение вопроса об их дисциплинарной ответственности. В то же время обращено внимание на отличие от предыдущих законодательных регулирований организации и деятельности Высшей квалификационной комиссии судей Украины, минимизации контроля за этим органом со стороны законодательной и исполнительной ветвей власти, независимость судебной власти от неправомерного политического давления при разрешении принципиальных вопросов, а также привлечение к данному институту представителей общественности и других ветвей публичной власти. Кроме того, раскрыто понятие системы квалификационных комиссий как постоянно действующих квалификационных и дисциплинарных органов не только для судей, но и для других работников юстиции во главе с Высшим советом юстиции, что обеспечит самоорганизацию судейского сообщества как одну из конституционно-правовых форм единства судебной власти.

Ключевые слова: судебная власть, правосудие, квалификационная комиссия, совет судей.

The article is devoted to the theoretical analysis of the institute of self-organization of judicial community. The paper analyzes in details the international standards on this subject, long-term experience of foreign countries, concerning the organization of judicial authority, which created the foundation for the development of integral view of international requirements on the judges' status. Also the article exposes the constitutionally-legal adjusting of this institute in the national legislation, as with entering into Council of Europe of Ukraine assumed the obligation to improve the organization's mechanisms of the judicial authority and realization of justice. Importance of judges' electing is determined by an organ independent from the government and administrative organs, one of the main tasks of that is obliged to be the organization of independent judicial authority that will provide the process of judge corps' formation. The main object of the research is the High Qualification Commission of Judges of Ukraine, the order of its organization and competence and also the understanding of its legal nature. The article contains also the opinion of the Venetian Commission as to existence of two separate attestation-disciplinary organs in Ukraine, which activity refers to determination of efficiency's level of professional

judges, the decision of the question about their disciplinary responsibility. At that time, attention applies, unlike the previous legislative adjusting of organization and activity of High Qualification Commission of Judges of Ukraine, minimizations of the control on this organ from the side of legislative and executive branches of authority, independence of judicial authority from illegal political pressure at the decision of fundamental questions, at the same time, the involvement in this institute the public representatives and other branches of public authority. Besides, the article exposes the concept of the system of Qualification Commission as constantly operating qualifying and disciplinary organs not only to the judges but also concerning the other workers of justice, heading by such system of High Council of Justice that will provide self-organization of the judge community, as one of the constitutionally-legal forms of judicial authority's unity.

Key words: department judicial, justice, qualifying commission, advice of judges.

У процесі становлення судової влади України важливу роль відіграють міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн. Зі вступом до Ради Європи Україна стала учасницею низки конвенцій і додаткових протоколів до них щодо питань судоустрою й судочинства. Наша держава взяла на себе певні зобов'язання щодо подальшого вдосконалення механізмів організації судової влади та здійснення правосуддя, виконання вимог, які містяться в основоположних міжнародних пактах, присвячених захисту прав та основних свобод людини, у численних правових актах відповідних органів Ради Європи, а також документах, що мають рекомендаційний характер.

Так, Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендацію № R(94)12 державам-членам щодо незалежності, дієвості та ролі суддів від 13 жовтня 1994 р. [1, с. 10–11]. Ця рекомендація спрямовується на розвиток ст. 15.b Статуту Ради Європи з урахуванням ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (1950 р.) та Основних принципів ООН щодо незалежності судових органів (1985 р.), ухвалених Генеральною Асамблеєю ООН. Відзначаючи важливість ролі суддів у забезпеченні захисту прав та основних свобод людини, бажаючи забезпечити незалежність суддів, щоб посилити верховенство права в демократичних державах, усвідомлюючи необхідність зміцнити становище й владу суддів, щоб було встановлено дієву та справедливу правову систему, розуміючи, що бажано було б забезпечити виконання суддівських обов'язків, спрямованих на захист інтересів кожної особи, Комітет Міністрів Ради Європи рекомендував урядам держав-членів вжити всі необхідні заходи або зробити їх більш ефективними, щоб підняти роль як кожного окремого судді, так і всього корпусу суддів та зміцнити їх незалежність і дієвість.

Загальні принципи визначають, що виконавча й законодавча гілки влади повинні забезпечити незалежність суддів, а також не вживати заходів, які можуть поставити її під загрозу. Строк перебування суддів на посаді має забезпечуватися законом. Усі рішення щодо професійної кар'єри суддів повинні ґрунтуватись на об'єктивних критеріях; як обрання, так і кар'єра суддів мають базуватись на заслугах з огляду на їх кваліфікацію, чесноти, здібності та результати праці.

Орган, уповноважений приймати рішення щодо обрання й кар'єри суддів, має бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантування незалежності цього органу повинні запроваджуватися положення, щоб його члени призначалися судовою владою та сам орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури.

Проте якщо конституція, законодавство чи традиції дозволяють уряду брати участь у призначенні суддів, потрібно гарантувати, що на такі процедури призначення не впливатимуть інші мотиви, крім тих, які пов'язуються з викладеними об'єктивними критеріями. Гарантами цього можуть бути, наприклад, або спеціальний незалежний і компетентний орган, від якого уряд отримує поради, що втілюються ним на практиці; або право особи подавати до незалежного органу апеляцію з метою оскарження рішення; або орган влади, який приймає рішення про заходи в заповіганні будь-якому неправомочному й незаконному впливу.

Діяльність Ради Європи з питань організації судової влади, що здійснюється протягом багатьох років, створила фундамент для розробки цілісного погляду на статус суддів. Так, питанням незалежності суддів, їх добору, професійної підготовки, кар'єри, відповідальності й дисципліни судової роботи було присвячено чимало міжнародних зібрань. Згодом було вирішено об'єднати всі результати обговорень, щоб надати їм більшої «очевидності», а також нового імпульсу зусиллям щодо вдосконалення судових інститутів, які є основними елементами правової держави.

Тому ще одним важливим кроком світової спільноти до становлення незалежної судової влади стало прийняття Європейської хартії про закон «Про статус суддів» (1998 р.) [2, с. 91–95]. Зазначений акт було ухвалено зібранням представників судових систем більшості європейських країн, у тому числі й України. Майже половина змісту Європейської хартії про закон «Про статус суддів» присвячується питанням кадрового забезпечення судової влади. Таке ставлення членів Ради Європи до цих проблем, на нашу думку, є не випадковим, оскільки становлення сильної та незалежної судової влади – проблема практичної реалізації поділу влади в державі та захисту прав людини.

У п. 1.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» зазначається, що кожне рішення, пов'язане з відбором, комплектуванням і призначенням судді на посаду, підвищенням по службі або припиненням його повноважень, згідно із законом про статус суддів передбачає втручання органу, незалежного від виконавчої й законодавчої влади, який прийнятимі наповніною має складатись із суддів, обраних їх колегами шляхом використання методів, що гарантуватимуть якомога ширше представництво суддівського корпусу.

Водночас у Рекомендації № CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [3] у розділі IV «Ради суддів» зазначається, що ради суддів є незалежними органами, створеними відповідно до

закону або конституції, які прагнуть зберегти незалежність суддів і судової влади загалом, таким чином сприяючи ефективному функціонуванню судової системи.

Не менше половини членів таких рад мають бути суддями, яких обирають самі ж судді із судів усіх рівнів із повагою до плюралізму в судовій системі.

Ради суддів повинні демонструвати найвищий рівень прозорості щодо суддів і суспільства, вдосконалюючи попередньо встановлені процедури та приймаючи обґрунтовані рішення.

Під час виконання своїх функцій ради суддів не повинні втручатись у незалежність окремих суддів.

З наведених міжнародних актів вбачається запровадження абсолютно нової форми організації судової влади, яка не є в чистому вигляді ні формою суддівського самоврядування, ні судовим управлінням (адмініструванням). На нашу думку, такий механізм є одним із новітніх інститутів організації судової влади, що сформувався в лоні сучасного європейського правового простору. Цей інститут реалізується через діяльність органів, до робочого складу яких входять переважно судді, які уповноважуються широким загалом суддівського корпусу. Вважаємо, що судова влада, формуючи такі незалежні органи шляхом своєї представницької діяльності, реалізує власну самоорганізацію.

Імплементация відповідних міжнародних стандартів у національну правову систему розпочалась майже відразу після проголошення Україною суверенітету. Проте цей рух є поступальним і не завжди однозначним. Так, на сьогодні вітчизняний конституційний механізм включає два органи, які мають відповідати означеним міжнародним критеріям. У ст. 127 Конституції України (1996 р.) встановлено, що на посаду професійного судді може бути рекомендовано особу кваліфікаційною комісією суддів. Водночас у ст. 131 Конституції України визначено, що в Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх із посад, прийняття рішення щодо порушення суддями й прокурорами вимог щодо несумісності, здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів, а також розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів та прокурорів.

Таким чином, кваліфікаційні комісії суддів та Вища рада юстиції мають утворювати злагоджений і цілісний механізм щодо забезпечення кадрового потенціалу судової влади, який утворюється й діє за сучасними європейськими стандартами демократичних держав. Саме ці конституційні органи повинні сьогодні забезпечувати єдність статусу суддів, захищаючи їх незалежність від неправомірних зовнішніх втручань, насамперед із боку протилежних судовій владі гілок влади, окремих політичних сил, політичних діячів тощо.

Безперечно, коріння єдності судової влади полягає насамперед у з'ясуванні питання, люди яких моральних і професійних якостей здійснюють правосуддя. Першочергове завдання суспільства та держави – шляхом ретельного відбору не допускати на ґрунт су-

дової влади людей, не гідних її, і водночас залучати до цієї надзвичайно складної й відповідальної роботи найкращих громадян, які представляють юридичну професію. Тому добір кандидатів у судді є центральним і найголовнішим елементом механізму формування суддівського корпусу, що в цілому забезпечує єдність їх статусу.

Тому одне з ключових питань організації самостійної судової влади стосується органів, які забезпечують процес формування суддівського корпусу.

Конституція України чітко встановила орган, який має давати рекомендацію для призначення суддею, – це відповідна кваліфікаційна комісія суддів. Тому рекомендацію на посаду судді і нині повинні давати відповідні кваліфікаційні комісії суддів, оскільки державний механізм на момент прийняття Конституції України (1996 р.) передбачав існування цілісної системи кваліфікаційних комісій, які спершу діяли відповідно до Закону України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України» (1994 р.) [4], а згодом – Закону України «Про судоустрій України» (2002 р.) [5]. Ні буквою, ні духом Конституції України не передбачається такий окремий орган, як Вища кваліфікаційна комісія суддів України (на відміну від Вищої ради юстиції, назва й статус якої прямо визначаються в ст. 131 Конституції України).

Незважаючи на поступальний розвиток правової системи, законодавець, замість того щоб усунути об'єктивні причини, які перешкождали ефективній роботі кваліфікаційних комісій суддів, ліквідував їх. Не секрет, що умови, за яких функціонували кваліфікаційні комісії в 1994–2010 рр., не могли забезпечити ефективність цього конституційного органу. Члени кваліфікаційних комісій суддів діяли на громадських засадах, без належного організаційно-технічного, нормативного й методичного забезпечення. Проте саме регіональні (обласні) кваліфікаційні комісії мали б і сьогодні забезпечувати судову владу добором кандидатів на посади суддів та доступною дисциплінарною юрисдикцією щодо суддів.

Вважаємо, що на цей час Вища кваліфікаційна комісія суддів України не є встановленим Конституцією України органом формування суддівського корпусу та не може замінити собою кваліфікаційні комісії, передбачені Основним Законом України.

Водночас за сучасних регулювань суспільство позбавлене доступної системи дисциплінарної відповідальності суддів як важливого контрольного механізму громадянського суспільства за незалежністю суддів. Жорстка централізація як кадрової, так і дисциплінарної політики щодо суддів збільшила й без того велику відстороненість судової влади від суспільства, що пов'язується насамперед із дублюванням компетенцій і конкуруванням між Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою юстиції.

До речі, на існуючу проблему неодноразово звертала увагу Венеціанська комісія, яка вважає, що немає необхідності в існуванні двох окремих органів. Проте якщо Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада юстиції продовжать існувати, вони по-

винні бути незалежними та здійснювати свою діяльність прозоро. Водночас Венеціанська комісія вважає, що немає потреби в окремій Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, а її повноваження необхідно передати Вищій раді юстиції, більшість якої мають складати судді. Якщо цього неможливо досягти через необхідні зміни до Конституції України, то незалежність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України потребує подальшого зміцнення [7].

Крім того, у вітчизняній правовій науці й практиці ще не склалось одностайне розуміння правової природи кваліфікаційних комісій суддів, що саме призводить до існуючих у законодавстві суперечностей. Так, С.В. Подкопаєв стверджує, що кваліфікаційні комісії суддів є колегіальним атестаційно-дисциплінарним органом суддівського співтовариства, який наділяється державно-владними повноваженнями щодо його членів та спрямовується на формування суддівського корпусу, визначення рівня підготовленості професійних суддів, а також вирішення питання про їх дисциплінарну відповідальність [8, с. 83]. В.С. Стефанюк розглядав кваліфікаційні комісії суддів як органи суддівського самоврядування [9, с. 31]. Водночас І.Л. Самсін характеризує кваліфікаційні комісії суддів як елемент єдиної системи забезпечення функціонування судової влади [10, с. 67].

Як уже наголошувалось, з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010 р.) [11] систему кваліфікаційних комісій практично була ліквідовано, а з організаційної структури цього органу було залишено лише Вищу кваліфікаційну комісію суддів України (далі – ВККСУ). В основі організації ВККСУ лежить принцип суддівської більшості, що має забезпечувати самоорганізацію суддівського співтовариства.

Водночас після останніх реформаційних перетворень судової системи України, відповідно до Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» (2015 р.) [12], було внесено зміни до порядку організації й діяльності ВККСУ.

Насамперед варто зазначити, що ВККСУ визначається законодавцем як постійно діючий орган у системі судоустрою України, на який покладається виконання таких функцій:

- 1) ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах загальної юрисдикції, у тому числі вакантних;
- 2) проведення добору кандидатів для призначення на посаду судді вперше, у тому числі організація проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та прийняття кваліфікаційного іспиту;
- 3) внесення до Вищої ради юстиції рекомендації про призначення кандидата на посаду судді для подальшого внесення відповідного подання Президентом України;
- 4) надання рекомендації про обрання на посаду судді безстроково або відмова в наданні такої рекомендації;
- 5) внесення подання про переведення судді;
- 6) визначення потреб у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді в Національній школі суддів України;

7) затвердження порядку проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді;

8) проведення кваліфікаційного оцінювання суддів;

9) на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України прийняття рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності;

10) розгляд у порядку дисциплінарного провадження звернення щодо суддів місцевих та апеляційних судів;

11) прийняття рішення за результатами дисциплінарного провадження й за наявності підстав застосування дисциплінарного стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів;

12) забезпечення ведення суддівського дос'є, а також інші повноваження, передбачені законом.

До складу ВККСУ призначаються 14 членів, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту й стаж роботи в галузі права не менше 15 років.

Цей орган діє в складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат. До складу ВККСУ обираються (призначаються) в такому порядку:

1) з'їздом суддів України – по чотири члени дисциплінарної й кваліфікаційної палат із числа суддів, обраних на посаду судді безстроково, або суддів у відставці;

2) з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ – по одному члену дисциплінарної й кваліфікаційної палат;

3) з'їздом адвокатів України – по одному члену дисциплінарної й кваліфікаційної палат;

4) Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини – один член дисциплінарної палати із числа осіб, які не є суддями;

5) Головою Державної судової адміністрації України – один член кваліфікаційної палати із числа осіб, які не є суддями.

ВККСУ виконує функції та здійснює повноваження з питань призначення суддів на посади й кваліфікаційного оцінювання суддів (у складі кваліфікаційної палати), з питань дисциплінарної відповідальності суддів (у складі дисциплінарної палати) та з питань організації діяльності ВККСУ й інших питань, що стосуються діяльності обох палат ВККСУ (у спільному складі обох палат).

У разі необхідності ВККСУ в спільному складі обох палат може прийняти рішення про залучення членів однієї палати до роботи іншої палати.

Строк повноважень члена ВККСУ становить чотири роки з дня обрання (призначення), причому одна й та ж особа не може здійснювати повноваження два строки підряд.

Члени ВККСУ не мають права суміщати свою посаду з будь-якими посадами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної в місті, сільської, селищної ради, підприємницькою діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою або отримувати винагороду

(крім здійснення викладацької, наукової й творчої діяльності в позаробочий час та отримання винагороди за неї), а також входить до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті отримання прибутку. Особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) в управління незалежній третій особі на час перебування на посаді члена ВККСУ. Члени ВККСУ можуть отримувати відсотки, дивіденди та інші види пасивних доходів від майна, власниками якого вони є.

Водночас варто нагадати, що перебування особи на посаді члена ВККСУ несумісне з наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, передбаченому Законом України «Про очищення влади».

Звернемо увагу, що ВККСУ як самостійний орган судової влади чітко відмежовується від органів судового управління (адміністрування) та суддівського самоврядування, що вказує на його автономний статус у судовій системі України.

Водночас законодавець, на відміну від попередніх законодавчих регулювань організації й діяльності ВККСУ, мінімізував контроль за цим органом із боку законодавчої та виконавчої гілок влади. Члени цього органу не можуть бути прямими носіями законодавчої або виконавчої гілок влади. Такий підхід можна розцінювати як позитивний. Хоча вважаємо, що участь представників законодавчої гілки влади в механізмі самоорганізації судової влади могла б справляти необхідний політичний контроль від можливої корпоративної замкнутості суддівського співтовариства.

У самоорганізації судової влади суддівська більшість має гарантувати незалежність судової влади від неправомірного політичного тиску під час вирішення принципальних питань. Водночас включення до цього інституту представників громадськості та інших гілок публічної влади має гарантувати необхідний зовнішній контроль.

Організаційна складова ВККСУ підтверджує, що цей орган є судовим, оскільки в його основі лежить суддівська більшість, проте з відповідним політичним і громадським контролем із боку органів парламентського контролю й представників вищої юридичної освіти та правозахисних недержавних інститутів.

Водночас вважаємо, що організацію діяльності кваліфікаційних комісій суддів необхідно відродити на рівні областей, що має наблизити їх до суспільства та громадського впливу, а члени комісій повинні працювати на постійній основі. Крім того, як представницький орган судової влади кваліфікаційні комісії мають формуватися симетрично до органів суддівського самоврядування, які делегують своїх представників, з метою збалансованої й пропорційної участі суддівської громади в їх організації та діяльності.

Вважаємо, що кваліфікаційні комісії суддів за своєю конституційно-правовою природою мають бути органами судової влади з компетенцією дисциплінарної юрисдикції. Система кваліфікаційних комісій повинна діяти на постійній основі як кваліфікаційний і дисциплінарний орган щодо суддів, а в перспективі – і щодо інших працівників юстиції (прокурорів, слідчих, адвокатів, нотаріусів). Водночас очолювати систему кваліфікаційних комісій суддів повинна Вища рада юстиції. Такий механізм має забезпечувати самоорганізацію суддівського співтовариства як одну з конституційно-правових форм єдності судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекомендація № R(94)12 Комітету Міністрів державам-членам щодо незалежності, дієвості та ролі суддів // Вісник Верховного Суду України. – 1997. – № 4(6). – С. 10–11.
2. Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. док. – К. : Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.
3. Рекомендація № CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a38.
4. Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 22. – Ст. 140.
5. Про судоустрій України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27. – Ст. 180.
6. Висновок № 722/2013 до проекту Закону про внесення змін до Конституції, що посилюють незалежність суддів (включаючи пояснювальну записку та порівняльну таблицю), та на зміни до Конституції, запропоновані Верховною Радою України, та про внесення змін до Конституції, запропоновані Конституційною Асамблеєю України (Венеція, 14–15 червня 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.vkksu.gov.ua%2Fuserfiles%2Fdoc%2Fperelik-dokumentiv%2Fvys-stos-proektu-zakonu.doc&name=vys-stos-proektu-zakonu.doc&lang=uk&c=56a77bf2c861>.
7. Висновок № 401/2006 щодо Законопроекту про судоустрій та законопроекту про статус суддів в Україні. Схвалено Венеціанською Комісією (Венеція, 16–17 березня 2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1177575032>.
8. Подкопаєв С.В. Правова природа кваліфікаційних комісій суддів / С.В. Подкопаєв // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 4(42). – С. 83.
9. Стефанюк В.С. Судова система України та судова реформа / В.С. Стефанюк. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 240 с.
10. Самсін І.Л. Кваліфікаційні комісії суддів: курс на реформування / І.Л. Самсін // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 9(73). – С. 6–7.
11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України (в редакції Закону № 192-VIII від 12 лютого 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
12. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 18. – Ст. 132.